

| DAN H. ANDERSEN: *Store Nordiske Krig*, I-II, Politikens Forlag, København 2021, 531 & 574 s., med kort og mange illustrationer, 600 kr.

Et hold af generalstabsofficerer udgav *Bidrag til den Store Nordiske Krigs Historie* mellem 1899 og 1934. Det blev til ti bind. Dan H. Andersen har kun skrevet to, men han har til gengæld gjort det alene. Det er det første store, dækkende, brede værk om krigen siden *Bidrag* og det lignende norske generalstabsarbejde, de tre bind om *Elleveårskrigens militære historie* (Oslo 1936-55). For en nutidig læser er det på mange måder det første dækkende værk. Generalstabene havde i sidste ende blikket rettet mod de kommanderende officerers valg og disse valgs konsekvenser. Det var her, krigenes lære skulle findes. Det øvrige indhold blev prioriteret i lyset af denne målsætning. I Dan H. Andersens to bind møder man også alt det andet, som hører med i en tidssvarende skildring: Krigen som oplevelse og erfaring for dens høje og lave deltagere og for de civile, som den berørte, hårdt eller tåleligt. Et indblik i hele levnedsløbet for vigtige aktører og for de mennesker, hvis stemmer vi har hørt i de breve, dagbøger og erindringer, der benyttes. Korte beskrivelser af det materielle og sociale univers, som gør begivenhederne begribelige. Til slut et blik på krigen i deltagernes erindring. Det er muligt i kraft af en omfattende international forskning, ikke mindst i de forløbne tyve år, hvor krigen har haft sit langtrukne 300-års jubilæum.

Værket er et monument over udholdenhed, overblik og dømmekraft. Der er så mange tråde, så mange år, så mange lande, så mange mennesker. Antallet af skift, drejninger, udviklinger og begivenheder er legio, og der er forskning nok til en 16 siders bibliografi (plus de trykte og utrykte kilder). Historien er, naturligt nok, skrevet fra en dansk synsvinkel, og det er en yderligere udfordring, fordi det danske monarki ikke deltager i hele krigen, og i øvrigt agerer i skiftende politiske sammenhænge og på mange forskellige fronter. Det er andre stater end den danske, der er de centrale og gennemgående aktører i krigen.

Enhver kan have sine prioriteringer, men i denne anmelders øjne er det lykkedes fremragende. Der har kun på få punkter meldt sig en trang til at sige imod. Et af dem er den forunderlige sociale sammenhængskraft i de ovenud ulige samfund, der førte krigen, og i deres hierarkiske hære og flåder. Den fremstår i alt for høj grad som et produkt af frygten for straf. Det er ikke et realistisk bud i betragtning af den udøvende magts ineffektivitet og skrøbelighed i denne tidsalder. Et andet punkt er det ofte diskuterede spørgsmål om, hvordan man skal vurdere det danske monarkis gevinster ved freden. Det er fuldt ud be-

rettiget, at Dan H. Andersen gør op med ældre dansk fokusering på, at Skåne ikke blev generobret. Men argumentationen er ført med rigelig kraft i betragtning af, at gevinster øst for Sundet jævnlige blev gjort til krigsmål, selv om det hverken var de oprindelige eller de højest prioriterede mål.

Hvad angår prioriteringer, må man erindre, at værket er skrevet med det bredest tænkelige publikum for øje. Der er tænkt på den faghistoriske læser med fuldt dækkende (slut)noter og argumenteret diskussion af punkter, hvor forfatteren gør op med standpunkter i ældre forskning eller vælger mellem flere mulige tolkninger. Men bøgerne er også beregnet på læsere uden særlige forudsætninger, så de faglige diskussioner er holdt i stram snor med et minimum af detaljer, for slet ikke at tale om historikernavne. At der tages stilling, vil ofte være så godt som usynligt, hvis man ikke kender til spørgsmålet i forvejen. Der er også givet god plads til de levende detaljer og de underholdende sidehistorier. Noget *action*-betonet kamphistorie er der også; men det er moderat i betragtning af emnet og ikke uden forståelsesmæssig værdi, selv for den mest faglige læser. Det er uundgåeligt, at der er tale om et kompromis, når så alsidigt et publikum skal betjenes. For den faglige læser fungerer det rimeligt, i hvert fald med en finger i noterne (som er irriterende at holde styr på, da de ikke er ordnet under de kapiteloverskrifter, man kan finde på tekstens sider). Den læge læser vil måske hist og her føle sig lidt desorienteret.

Den læge læser vil nok til gengæld være glad for værkets stil. Det er i udpræget grad en *fortalt* historie, hvor oplysninger og konklusioner af strukturel karakter flettes ind som forudsætninger og pointer i fortællingens strøm. De er ikke fraværende, men de kommer naturligvis til at stå mindre skarpt, og de kan være svære at finde. Sproget er levende, nutidigt, tæt på det mundtlige, fyldt med allusioner og skjulte citater. Det bidrager til en god læseoplevelse, men det vil forringe værkets holdbarhed. Allerede nu må man spørge: Hvor længe vil man bruge udtrykket „whistleblower“? Eller: Hvor gammel skal man være for at forbinde noget med en „hvid tornado“? (Slogan for Ajax rengøringsmiddel i anden halvdel af 1960'erne). Det er synd, for indholdsmæssigt vil disse bøger uden tvivl længe være standardværket om Store Nordiske Krig set fra et dansk synspunkt.

Hvad der også er synd, er kvaliteten i forlagets arbejde. Det er en smukt formgivet og produceret bog med fremragende og ofte originale illustrationer (nogle gange rigeligt små). Men der er en mangeløs mængde fejl, mest ombytninger af ord eller overflødige ord der er blevet hængende efter en sproglig rettelse. Også enkelte smuttere som bd. 2 s. 193, hvor løjtnant Munck bliver til løjtnant Weyde med tre lin-

jers afstand. Der er tilsyneladende ikke læst korrektur, men kigget efter røde bølgelinjer. Gad vidst hvad de to redaktører, der hænges ud ved navn i kolofonen, egentlig har lavet.

Gunner Lind

| FRODE ULVUND: *Religious Otherness and National Identity in Scandinavia, c. 1790–1960. The Construction of Jews, Mormons, and Jesuits as Anti-Citizens and Enemies of Society*, Walter de Gruyter, Berlin/Boston 2021, 310 s., 79,95 euro.

Hur såg man på ”främmande” religiösa minoriteter i Skandinavien från 1790-talet till mitten av 1900-talet? Och vilken roll spelade synen på dessa för formeringen av nationell identitet? Detta är temat för Frode Ulvunds bok som med fokus på judar, mormoner och jesuiter behandlar föreställningar om religiösa minoriteter som samhällsfienter och ”antimedborgare” i Skandinavien med särskilt fokus på Norge. Boken, som är en utvidgad och reviderad version av ett arbete på norska från 2017, är indelad i sju kapitel med illustrativa bilder och ett avslutande personregister. Den bygger till stora delar på egna källstudier, särskilt då vad gäller mormonerna. Vad gäller judar och jesuiter utgör den tillika en syntes av tidigare forskning på dessa väl genomarbetade forskningsfält.

Ulvund fokuserar särskilt på utvecklingen i Norge, och detta har bestämt hans val av undersökningsobjekt. I den norska författningen från 1814 fanns ett uttryckligt förbud för mosaiska trosbekännare och jesuiter att etablera sig i landet och det gjordes försök att få tillstånd ett liknande förbud mot mormonerna och deras Church of Jesus Christ of Latter Day Saints. Valet att fokusera på judar och mormoner ter sig tämligen självklart. De utgjorde klart avgränsade religiösa minoritetssamfund i de nordiska länderna, vilket inte kan sägas om jesuiterna. Jesuitorden, Societas Iesu, är inte en religiös minoritet utan ett katolskt ordenssamfund. Jesuiterna blir här på sätt och vis identiska med katolska kyrkan, vilket var en vanlig anklagelsepunkt i den antijesuiteriska retoriken.

I de två första empiriska kapitlen ger Ulvund en översikt över synen på religionsfrihet och tolerans i Västeuropa i teori och praxis. Så länge kristendomen var samhällets fundament kunde det enbart bli fråga om religiös tolerans, ett begrepp som ursprungligen hade en negativ klang men som senare upphöjdes till en politisk dygd. Det drogs klara gränser för religionsfriheten för att den inte skulle kunna utnytt-